

УДК 347.956

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Р. Лемик, С. Сеник

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У статті досліджено питання юрисдикції, підсудності та порядку звернення заінтересованої особи із заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Акцентовано увагу на необхідності внесення змін до ст. 293 ЦПК України в частині можливості оскарження ухвали про видачу виконавчого листа з підстав порушення юрисдикції розгляду справи. На законодавчому рівні запропоновано закріпити положення про необхідність проведення підготовчих дій у справах про видачу виконавчих листів на рішення третейського суду.

Ключові слова: рішення, виконання, юрисдикція, підсудність, ухвала.

За загальним правилом рішення третейського суду виконується добровільно в порядку та строки, що визначені у самому рішенні. Примусове виконання рішення третейського суду відбувається за правилами виконавчого провадження на підставі виконавчого листа, що видається компетентним судом. Право на звернення до суду загальної юрисдикції за видачею виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду є додатковою гарантією для сторони, проти якої ухвалено рішення, захисту прав та інтересів, якщо це рішення з яких-небудь підстав не було оскаржене у суді загальної юрисдикції. Крім цього, звернення до третейського суду про розгляд спору дає змогу сторонам застосувати альтернативний спосіб недержавного судочинства. Наділене низкою спеціальних ознак, таких як добровільність, спрощений порядок розгляду, конфіденційність, можливість вибору суддів, третейське судочинство користується популярністю в учасників спірних правовідносин. Юрисдикція третейських судів дає підстави вирішувати у третейському суді за угодою сторін будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Третейське судочинство в Україні відбувається на підставі Закону України «Про третейські суди», Регламенту третейського суду, в якому розглядається спір, а в разі здійснення окремих процесуальних дій, третейською угодою (наприклад, обрання третейських суддів). Спори в третейських судах вирішують на підставі Конституції та законів України. Законодавець допускає застосування аналогії закону та аналогії права, зазначаючи, що в разі відсутності законодавства, що регулює певні спірні відносини, третейські суди мають право застосовувати законодавство, яке регулює подібні відносини, а за відсутності такого третейські суди застосовують аналогію права чи керуються торговими та іншими звичаями, якщо останні за своїм характером та змістом властиві таким спірним відносинам.

Можливість альтернативного судочинства безпосередньо пов'язується з реалізацією права кожного учасника на захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів. Тому поряд зі зверненням до суду за захистом кожен суб'єкт цивільних правовідносин може обирати порядок і спосіб альтернативного захисту порушених цивільних прав [1, с. 9].

Такий прояв диспозитивності методу правового регулювання, що властивий приватному праву, посилює довіру сторін до альтернативного юрисдикційного органу і в майбутньому сприяє добровільному виконанню рішення третейського суду. Це також пояснює законодавче положення про те, що, за загальним правилом, рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає.

Законом передбачено вичерпний перелік підстав, коли рішення третейського суду може бути оскаржено та скасовано. В ч. 3 ст. 51 Закону України «Про третейські суди» таких підстав є п'ять.

Перша підстава – це прийняття рішення третейського суду у справі, що не підвідомча третейським судам відповідно до закону. Закон дає змогу третейським судам розглядати будь-які справи, що виникають з цивільних та господарських відносин за винятком тих категорій справ, що визначені у ст. 6 Закону України «Про третейські суди».

Якщо в процесі розгляду спору з'ясовано, що ця справа не підлягає вирішенню в третейських судах України, суддя повинен постановити ухвалу про припинення третейського розгляду. Однак, якщо суддя помилково завершить справу ухваленням рішення, таке рішення може бути оскаржене і скасоване в порядку цивільного чи господарського судочинства.

Друга підстава оскарження і скасування рішення третейського суду – це прийняття рішення, що не відповідають умовам третейської угоди. Одна з головних ознак розгляду справи в третейському суді – це домовленість, яку укладають між собою сторони. Цю домовленість законодавець називає «третейською угодою». В цій угоді сторони мають право домовитися про предмет спору, що передається на розгляд в третейський суд, визначити третейський суд та суддів, які розглядатимуть їхній спір, а також визначити інші умови розгляду справи в порядку альтернативного судочинства.

Третейську угоду можна укладати як до, так і після виникнення господарського чи цивільного спору, а це означає, що сторони можуть уникнути небажаних наслідків скасування рішення третейського суду шляхом внесення змін і доповнень до третейської угоди.

Третьою підставою оскарження і скасування рішення третейського суду є визнання компетентним судом третейської угоди недійсною. Підстави визнання правочинів недійсними регулюються Цивільним кодексом України і стосуються порушення вимог щодо їх форми, єдності волі і волевиявлення, законності змісту, а також обсягу дієздатності у сторін. Скасування рішень третейських судів з цієї підстави мінімізується добровільною згодою сторін на розгляд спору в третейському суді. Сторони, які вбачають перевагу в альтернативному судочинстві, відповідально поставляться і до вимог угоди, яку вони повинні укласти.

На підставі позовної заяви заінтересованої особи, яка дізналася про те, що її право порушено, суд відкриває провадження у справі. Якщо суд ухвалить рішення визнати третейську угоду недійсною, сторони повертаються до попереднього стану. З огляду на те, що Законом України «Про третейські суди» не визначено порядку повороту виконання рішень третейських судів, вважаємо, що до рішення третейського суду, яке вже було виконано, у разі визнання третейської угоди недійсною, варто теж застосовувати двосторонню реституцію.

Четвертою підставою для оскарження і скасування рішення третейського суду є невідповідність складу третейського суду, який прийняв рішення, відповідно до вимог статей 16–19 ЗУ «Про третейські суди». Законом передбачено можливість вільного вибору суддів третейського суду сторонами спору та обов'язкову участь у

ньому осіб з визначеною стороною кваліфікацією, що має забезпечити сам третейський суд. Такий контроль забезпечення належного складу суду гарантує його відповідність до вимог закону, а отже, і виключає підставу для оскарження рішення третейського суду.

Верховний Суд України проаналізував також гостру проблему захисту прав особи, яка не була стороною третейського розгляду, і на підставі цих узагальнень у березні 2009 р. внесено зміни до Закону України «Про третейські суди», відповідно до яких п'ятою підставою оскарження та скасування рішень третейського суду є вирішення третейським судом питання про права і обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Якщо підстав для оскарження рішення третейського суду немає, боржник зобов'язаний виконати його в порядку та строки, встановлені у рішенні. Рішення, в якому строк його виконання не встановлений, підлягає негайному виконанню.

Ухилення боржника від обов'язку виконати рішення добровільно, надає право стороні, на користь якої ухвалено це рішення, реалізувати право на виконання рішення за допомогою виконавчого провадження.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконавче провадження» примусове виконання рішень здійснюється державною виконавчою службою на підставі виконавчих документів, визначених цим законом.

Рішення третейського суду не є виконавчим документом. Щоб отримати виконавчий лист на примусове виконання рішення третейського суду, заінтересована особа повинна особисто або через представника звернутися до компетентного суду. Вибираючи суд варто керуватися загальними критеріями розмежування судової юрисдикції – предмет та суб'єкти правовідносин. І хоча Цивільним процесуальним кодексом України (далі ЦПК України) та Господарським процесуальним кодексом України (далі ГПК України) про це не обумовлено, вважаємо, що в разі звернення із заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду з порушення правил юрисдикції, суд має відреагувати на таке звернення з урахуванням загальних положень процесуального законодавства – в цивільному судочинстві на підставі положень ст. 122 ЦПК України – постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження, а в господарському судочинстві, керуючись положеннями ст. 62 ГПК України, – постановляє ухвалу про відмову в прийнятті заяви.

Так само суд повинен діяти і у випадку якщо порушення правил юрисдикції ним було встановлено під час розгляду заяви про видачу виконавчого листа. Відповідно: у цивільному судочинстві суддя на підставі ст. 205 ЦПК України повинен постановити ухвалу про закриття провадження у справі, а в господарському судочинстві, керуючись ст. 80 ГПК України, постановити ухвалу припинити провадження у справі.

Порушення правил юрисдикції, що не були усунені під час розгляду заяв про видачу виконавчого листа у першій інстанції, в майбутньому, на нашу думку, мали б стати безумовною підставою скасування ухвали суду про видачу чи відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду. Оскільки в процесуальному законодавстві оскарження ухвал про видачу виконавчого листа не передбачено, вважаємо, що законодавець повинен обумовити право такого оскарження на підставах порушення юрисдикції розгляду справи, доповнивши ст. 389-11 ЦПК України (122-11 ГПК України) відповідним положенням.

Реалізувати право на звернення з заявою про видачу виконавчого листа заінтересована особа може впродовж трьох років від дня прийняття рішення

третейським судом. Заявник має право клопотати про поновлення цього строку, якщо він був пропущений з поважних причин. Про це доцільно письмово зазначити у зверненні. З урахуванням обставин справи і керуючись власними міркуваннями, суд може визнати причини пропуску строку неповажними, в з огляду на що постановити ухвалу про залишення заяви без розгляду.

Заяву про видачу виконавчого листа подають у письмовій формі і вона має відповідати вимогами ст. 389-8 ЦПК України (ст. 122-8 ГПК України). До заяви також додаються рішення третейського суду та третейська угода. Якщо заяву подає представник стягувача, то до заяви потрібно додати документи, що посвідчують повноваження процесуального представника, оформлені відповідно до вимог ст. 42 ЦПК України (ст. 28 ГПК України).

Законодавець також допускає звернення з завою органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. У разі звернення, вони повинні обґрунтувати підстави звернення і надати судові документи, що підтверджують наявність поважних причин, що унеможливають самостійне звернення заінтересованих осіб до суду.

Законом України «Про судовий збір» передбачено сплату судового збору під час звернення із заявою про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду у розмірі 0,2 розміру мінімальної заробітної плати (ст. 4). Документ, що підтверджує сплату судового збору, також додається до заяви.

Заява про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду разом з доданими до неї документами подається у кількості примірників, що відповідає кількості учасників судового розгляду.

Законодавець також визначає виключну територіальну підсудність для цієї категорії справ – це суд за місцем проведення третейського розгляду.

Якщо заявник не дотримав вищезазначених вимог звернення з заявою, суд, керуючись положеннями ст. 121 ЦПК України, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху або про повернення заяви, а в господарському судочинстві, відповідно до ст. 63 ГПК України – повертає заяву.

Заяву про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду суддя розглядає одноособово протягом п'ятнадцяти днів від дня її надходження до суду в судовому засіданні з викликом сторін. Неявка сторін чи однієї зі сторін, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду заяви.

На відміну від провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, законодавець під час розгляду заяв про видачу виконавчого документа не передбачає вчинення судом дій з підготовки справи до розгляду. За клопотанням однієї зі сторін суд витребує справу з постійно діючого третейського суду безпосередньо під час розгляду справи. Справа має бути скерована до суду протягом п'яти днів від дня надходження вимоги. У такому разі строк розгляду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до одного місяця з дня її надходження до суду.

Законодавець не визначає в який спосіб суд перериватиме судові засідання, очікуючи на матеріали справи з третейського суду. В такому випадку, на нашу думку, найбільш доцільним для суду було б оголосити перерву, оскільки серед підстав, визначених законом для зупинення провадження та відкладення розгляду справи, така умова не передбачена.

Однак, вважаємо, що законодавцеві слід було б виділити вчинення такого роду дій по витребуванні справи в третейському суді у самостійну стадію цього

провадження – підготовку справи до розгляду. Це б надало змогу судові розглядати заяву про видачу виконавчого документа не перериваючи засідання, а також скоротило б тривалість такого розгляду.

Незважаючи на те, що розгляд заяви про видачу виконавчого листа відбувається у формі судового засідання, порядок проведення такого засідання законом не визначено. Вважатимемо, по мірі потреби, сторони та інші особи, які беруть участь в такому засіданні, мають право реалізовувати права, визначені для них загальними положеннями процесуального законодавства, наприклад, заявляти клопотання, заявляти відводи, ставити запитання, ознайомлюватися з матеріалами справи тощо (ст. 27 ЦПК України; ст. 22 ГПК України).

За результатами розгляду заяви суд уповноважений відмовити у видачі виконавчого листа або, якщо підстав для відмови немає, постановити ухвалу про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Перелік підстав для відмови у видачі виконавчого листа законодавчо визначений і є вичерпним.

1. На день прийняття рішення за заявою про видачу виконавчого листа рішення третейського суду скасовано судом. Підставами скасування рішення третейського суду є положення ст. 389-5 ЦПК України та 122-5 ГПК України. Якщо в провадженні суду, де розглянено заяву про видачу виконавчого листа чи в провадженні іншого суду розглянено заяву про оскарження і скасування цього рішення, суд на підставі п. 1 ч. 4 ст. 201 ЦПК України (ст. 79 ГПК України) постановляє ухвалу про зупинення провадження у справі до набуття законної сили ухвалою суду, якою відмовлено в задоволенні заяви про скасування оскарженого рішення третейського суду.

2. Справа, в якій ухвалено рішення третейського суду не підвідомча третейському судові відповідно до закону. Порушення меж юрисдикції третейським судом є також підставою для скасування такого рішення. Щоправда, оскільки суд не має права порушувати вимоги, заявлені в заяві, він відмовляє у видачі виконавчого листа.

3. Пропущено встановлений строк для звернення за видачею виконавчого листа, а причини його пропуску не визнані судом поважними. Ця підстава має заохочувати звертатися із заявами про видачу виконавчого листа в межах строку, визначеного законом – три роки. Зволікання зі зверненням є лише підтвердженням незаінтересованості стягувача у виконанні рішення.

4. Рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Третейська угода є підставою для передачі спору на розгляд третейського суду, а в деяких випадках – і підставою для створення та діяльності такого суду. Отже, належність форми і змісту третейської угоди, наявність у ній всіх суттєвих умов, передбачених законом, є первинною та обов'язковою умовою правомірності третейського розгляду, а відтак – і третейського рішення [2].

5. Третейська угода визнана недійсною. Недійсною вважається нікчемна угода, а також угода, що визнана недійсною рішенням суду. Відповідно до ч. 5 ст. 216 Цивільного кодексу України суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи. Суд вправі визнати недійсною третейську угоду чи окремі її частини в позовному провадженні на підставі звернення з позовною заявою заінтересованої особи.

6. Склад третейського суду, який ухвалив рішення, не відповідав вимогам закону. Порядок формування складу третейського суду передбачено розділом III ЗУ «Про третейські суди».

7. Рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, не передбачених законом. Незважаючи на широкий обсяг можливих способів захисту прав та інтересів, перелік яких в ст. 16 Цивільного кодексу України є невичерпним, суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення меж здійснення цивільних прав, а саме: порушення прав інших осіб, завдання шкоди довкіллю або культурній спадщині; умисне завдання шкоди іншій особі, чи зловживання правом в інших формах; не дотримання моральних засад суспільства; неправомірне обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція.

8. Постійно діючий третейський суд не надав на вимогу суду відповідну справу. Якщо третейський суд знехтував вимогою суду, що розглядає заяву про видачу виконавчого листа, і в п'ятиденний термін не скерував справу на вимогу цього суду, то це мало б стати підставою для застосування санкцій за невиконання рішення суду. Відмова у видачі виконавчого листа з цієї підстави, на нашу думку, є санкцією, що застосовується до заявника, який не має об'єктивних можливостей виконати вимогу суду, а отже, заявник не повинен нести відповідальність у формі відмови у видачі виконавчого листа. Вважаємо, що ця підстава мала б бути вилучена зі змісту ст. 389-10 ЦПК України.

9. Третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участі у справі. Принцип обов'язковості для сторін рішень третейського суду потребує від учасників спору погодження умов вирішення спору у третейській угоді. Третейський суд не має права розглядати питання про права і обов'язки осіб, які не є сторонами такої угоди.

Ухвала суду про відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду може бути оскаржена в п'ятиденний строк в апеляційному порядку, тоді як ухвала суду про видачу виконавчого листа оскарженню не підлягає.

Список використаної літератури

1. *Коссак В.* Альтернативне вирішення спорів, як спосіб захисту порушених прав / В. Коссак // Матеріали Другого львівського міжнародного форуму. – Львів, 2009. – 221 с.
2. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди». Узагальнення Верховного Суду України від 11.02.2009 р. // Вісник Верховного суду України. – 2009. – № 10.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ВЫПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ ТРЕТЕЙСКИХ СУДОВ

Р. Лемик, С. Сеньк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

В статье исследуются вопросы юрисдикции, подсудности и порядка обращения заинтересованного лица с заявлением о выдаче исполнительного листа на решение третейского суда. Акцентируется внимание на необходимости дополнения ст. 293 ГПК Украины положением о возможности обжалования определения о выдаче исполнительного листа по причине нарушения юрисдикции рассмотрения дела. Предлагается на законодательном уровне предусмотреть необходимость проведения подготовительных действий в делах о выдаче исполнительных листов на решение третейского суда.

Ключевые слова: решение, исполнение, юрисдикция, подсудность, определение.

**SOME ASPECTS OF COMPULSORY ENFORCEMENT
OF ARBITRAL AWARDS**

R. Lemyk, S. Senyk

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article deals with the research of the issues of jurisdiction, venue and the procedure of the interested person lodging the claim before the court on the enforcement order issuance for the decision of the court of arbitration. Specific attention is paid to the necessity of making an amendment to Article 293 of the Civil Procedure Code concerning the possibility of appealing against the decision on enforcement order issuance because of violation of the dispute resolution jurisdiction. Authors make their own propositions as to the setting forth on the legislative level of the provision on the necessity of providing preparatory actions in cases on enforcement order issuance on the court of arbitration awards.

Key words: decision, execution, jurisdiction, venue, ruling.

*Стаття: надійшла до редакції 22.04.2013
прийнята до друку 29.04.2013*